

ЉУПКА МАНДИЋ КЕЛИЈАШЕВИЋ*

Градска управа за социјалну и
дечију заштиту
Нови Сад

УДК 316.334.2:497.11

Прегледни рад
Примљен: 03.02.2017
Одобрен: 23.02.2017
Страна: 415-426

ОСОБЕНОСТИ СОЦИЈАЛНОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У СРБИЈИ – ИЗМЕЂУ ДРУШТВЕНЕ УКЉУЧЕНОСТИ И „ПРОФЕСИОНАЛНЕ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ”

Сажетак: У овом раду се разматра дискурс настајања и примене социјалног предузетништва, различити утицаји на његове форме у српском друштву и њихов резултат изражен у облицима алтернативног запошљавања, инклузије и активизма. Социјално предузетништво у Србији настаје у сусрету различитих друштвених стремљења који утичу на неуједначен развој и одређење сврхе овог феномена – социјалне заштите и грађанског активизма поводом бриге о угроженим друштвеним категоријама, потребе развоја предузетништва и дискурса европских интеграција. Нагласак је стављен на разматрање примера у области социјалног предузетништва особа са инвалидитетом као једне од категорија које су предмет савремених мера политике запошљавања и социјалне политике, као и на тешкоће на које социјално предузетништво наилази у српском друштву.

Кључне речи: социјално предузетништво, запошљавање, особе са инвалидитетом

Увод

Социјално предузетништво је, као релативно нов вид предузетништва у Србији постао познат у последњих десет година, иако није у потпуности дефинисан у формално правном смислу. Законска регулатива није предвидела оквире за оснивање ових предузећа у Србији, тако да је њихов развој још увек у процесу повоја, а стручна јавност и академски кругови не бележе истраживања овог феномена у значајнијој мери.

Међутим и поред изостајања адекватног правно регулативног оквира који би омогућио конструисање социјалних предузећа у Србији, покушаји развоја идеје и праксе социјалног предузетништва су присутни већ изванредан период. Они се остварују посредством деловања удружења грађана или других форми грађанске партиципације, присутан је покушај сензибилизације јавности, бар

* : ljupkamandic@yahoo.com, ljupka.mandic@uprava.novisad.rs

оног дела јавности који је заинтересован за иновације у области социјалних услуга, такође се тежи уврштавању социјалног предузетништва у стратешке документе и планове политике запошљавања и социјалне политике. На једној страни налази се свест о универзалности људског права, тако и права на рад, остваривање зараде и достојанствен живот свих чланова друштва, док се на другој страни суочавамо са предрасудама и стигматизацијом према угроженим категоријама и двојаким схватањима о њиховим способностима и улози у свету рада. Отуд се јавља и једно од схватања рада као професионалне рехабилитације вулнерабилних група, а на којем се између осталог заснива и Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, а који у својој примени и административној пракси ствара одређени отклон од циљева инклузије осетљивих категорија.

Анализа се, управо из тих разлога, допуњује примерима из искуства предузетништва у Србији, који на тај начин илуструју друштвену стварност. На једној страни се уочавају тешкоће угрожених и маргинализованих друштвених категорија, а на другој и недостаци читаве друштвене и привредне трансформације.

Карактеристике социјалног предузетништва

Термин „социјална економија“ се први пут у литератури јавља у XIX веку, у делу Џона Стјуарта Мила „Принципи политичке економије“, у коме он охрабрује задругарство, проучавајући предности и слабости радничког организовања и трага за принципима алтернативне економије.

Иако се коришћење појма социјалног предузетништва разликује, у зависности од друштвено-економског контекста одређене средине у којој се одвија функционисање трећег сектора, најопштије прихваћено је становиште које наводе Борзага и Галера, да је социјално предузетништво економски сегмент спектра организација које чине трећи сектор, односно предузетничке активности са социјалним циљем (Борзага, Галера, 2012).

Док евиденција Уједињених нација упућује на дефинисање у националном контексту, у Европској унији се термин „социјално предузеће“ односи на организације које имају „ограничене профитне, али и непрофитне, социјалне циљеве“. У Британији се наглашава вишак профита као карактеристика социјалног предузетништва, док се у Северној Америци наглашава двоструки биланс, као остварење профита и социјалног циља предузећа.

Оне су приватне (не део државног апарата), формално организоване, према одређеном правном основу, аутономне у одлучивању, слободне, без обавезног чланства, делимично профитне, окренуте задовољавању потреба, а не стварању капитала, имају демократски систем одлучивања, тј. сви чланови имају право на учествовање у доношењу одлука (Колин, 2008:24).

Једна од често цитираних је и дефиниција Џеј Грегори Диса, где се социјално предузетништво одређује као: прихватање мисије креирања и одржавања

друштвене вредности; препознавање и константна тежња ка новим могућностима које потпомажу ову мисију, укључивање у процесе континуиране иновације, адаптације и учења, храбро пословање без ограничавања тренутно расположивим средствима, показивање наглашеног осећаја одговорности према клијентима и постигнутим резултатима (Колин, 2008:26).

Основне особине које одређују социјално предузетништво су: производња добара или пружање услуга, висок степен аутономије, тенденција ка плаћеном раду и усмереност на социјалне циљеве и допринос заједници.

То се пре свега односи на усмерење да остваривање одговарајућих финансијских ефеката послужи као основа за постизање претходно дефинисаних ширих друштвених и еколошких циљева социјалног предузећа и промоцију дугорочне самоодрживости.

Социјална предузећа се од традиционалних удружења грађана и невладиних организација, разликују по томе што имају снажнију привредну делатност и спремност да се упусте у преузимање ризика, а на другој страни, за разлику од класичних профитних предузећа имају израженију оријентацију према ширим друштвеним циљевима и интересима шире заједнице.

Она дају допринос друштву и економски и друштвено угроженим у заједницама, пружајући робу и услуге јер ове категорије становништва нису у могућности да их плате, стварајући услове за запошљавање и радну интеграцију маргиналних друштвених група, доприносећи тиме стварању социјалне кохезије и акумулације социјалног капитала (Цвејић, С., Бабовић, М., Вуковић, О., 2009: 18).

Један од најпознатијих примера социјалног предузетништва у свету представља Грамин банка, нобеловца Мухамеда Јунуса (<http://www.grameen-info.org/>). Он је током 1970-их, у периоду када је у Бангладешу владала глад међу становништвом, започео обезбеђивање микрокредита сиромашнима како би се ослободили дуга зеленашима. Ова банка је временом инспирисала велики број других пројеката.

Основни смисао оваквих пројеката након Грамин банке, као и сличних организационих облика пре ње, је заштита интереса оних друштвених слојева које су неуспеси недовољно развијене тржишне привреде највише погађали. Они представљају одговор на тадашња политичка, друштвена и економска догађања као што су неефикасност тржишта за остваривање добити (профита), неуспех влада код тражења решења друштвених проблема, разочарење у домете државе благостања, неуспех оснивача, приватних и хуманитарних, да уз помоћ новца примерено и дугорочно задовоље друштвене потребе.

Противречности у развоју социјалног предузетништва у Србији

У оквиру цивилног сектора у српском друштву постоји одређен број организација са иницијативама које одговарају социјалним мисијама и односе се на угрожене категорије становништва. То су најчешће организације у форми

удружења грађана, пољопривредне и омладинске задруге, spin off предузећа, пословни инкубатори. Ови организациони облици, а пре свега пољопривредне задруге често се поистовећују са социјалним предузећима с обзиром да постоје одређене сличности – друштвени актери и једних и других су депривилеговани слојеви који имају смањене шансе за опстанак на тржишту, тако да се оријентишу на изнајмавање других начина функционисања, попут удруживања, како би опстали (Шљукић С., Шљукић М., 2015:89).

Ово пре свега указује на тешкоће функционисања у условима неолиберализма и тржишне привреде која почиње да преовладава у Србији а у којој је неизвесан опстанак свих учесника, а поготово припадника осетљивих категорија.

Петер Дракер (Дракер, 1991), бавећи се потребама и проблемима предузетничког друштва, указујући на значај везе предузетништва и социјалног старања, истиче потребе две важне социјалне иновације у његовом функционисању: политику која води бригу о сувишним радницима, али и потребу систематског напуштања превазиђених социјалних политика и институција.

Наведено виђење, донекле осветљава перспективу цивилног сектора у Србији, с обзиром на однос јавних институција према различитим облицима социјалних иновација. Да бисмо ближе упознали тешкоће које социјално предузетништво има у својој примени у Србији, задржаћемо се на његовој анализи посредством димензије запошљавања, односно „алтернативног“ запошљавања у условима високе стопе незапослености.

Незапосленост као последица економске кризе и социо-културних околности, представља један од опосредујућих чинилаца тзв. „културе сиромаштва“ као „структурални израз друштвене неусклађености између расположивих радних места и аспираната на њих“ (Милошевић, 2004).

Према анализи Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, транзиција у Србији се одвијала по сличном обрасцу као и у другим земљама у транзицији. Започета је 2001. године и битно се одразила на тржиште радне снаге у Србији, посредством измене радног законодавства и својинских односа. Усвојен је либералан закон са циљем флексибилности запошљавања, смањени су порези и доприноси на зараде, обезбеђене отпремнине у случају губитка посла. Међутим развој транзиционих токова није остварио очекиване циљеве на тржишту рада нити је допринео бржем реструктурирању предузећа (Матковић, Мијатовић, Петровић, 2010).

Након првобитног вишегодишњег раста бруто друштвеног производа, у 2008. се уочава пад извоза и индустријске производње, што представља знаке кризе и убрзаног раста стопе незапослености (Матковић, Мијатовић, Петровић, 2010).

Често се може констатовати недостатак мотивације и неразвијеност способности за самостално превазилажење тешкоћа, као последица културе сиромаштва којом је опсередован живот угрожених категорија, што резултира тешкоћама у налажењу посла и ситуацијом зачараног круга друштвене искључености. Групе које су најчешће заинтересоване као циљне групе, корис-

ници или носиоци социјалних предузећа, су као и у већини развијених друштава: особе са инвалидитетом, лечени зависници, бивши осуђеници, Роми и поједине друге етничке групе, избегла и расељена лица, корисници социјалне помоћи, а у Србији у ову групу се могу сврстати и жене са отежаним приступом запошљавању.

Наведене друштвене категорије су такође предвиђене као циљне групе за ангажовање у социјалним предузећима у Предлогу Закона о социјалном предузетништву и запошљавању у социјалним предузећима, те се као основна потреба и намена социјалног предузетништва препознаје њихово запошљавање.

Пракса социјалног предузетништва у ангажовању друштвено осетљивих категорија.

Као што одлике социјалног предузетништва, те примери из праксе развијених земаља указују, социјална мисија овог вида предузетништва није у простом запошљавању осетљивих друштвених категорија и њиховом „удаљавању“ са евиденције незапослених. Запошљавање у условима недовољне институционалне подршке и неуређене регулативе може да резултира последицама управо супротним од очекиваних, бројним злоупотребама и неуспехом привредне активности.

У српском друштву се социјалним предузећем сматра и активност удружења грађана која то често није. Честа су представљања социјалних предузећа која се легитимишу искључиво запошљавањем жена (жене су препознате као категорија теже запошљивих, међутим у условима високе стопе незапослености не могу се сврставати у категорију вулнерабилних). Такође се може уочити запошљавање особа са телесним инвалидитетом на пословима за које су преквалификоване, а из разлога неприступачности окружења и ограничених могућности за мобилност на радном месту.

Наведени неразвијени капацитети удружења грађана у Србији, показују управо те тенденције.

На другој страни, проблематику можемо уочити и у дискурсу у коме се у Србији афирмишу питања бриге о осетљивим категоријама и њихово запошљавање. Основни проблеми у реализацији социјалног предузетништва и унапређењу положаја осетљивих категорија налазе се у сфери 1. политичког оквира инклузије и 2. редукционистичког схватања рада.

- Проблематика бриге о унапређењу положаја осетљивих друштвених категорија као што су сиромашни, особе са инвалидитетом, Роми, није развијана у оквиру дискурса људских права као што је то био случај у европским земљама, пре свих чланицама савета Европе и потписницама Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Она настаје у складу са потребама придруживања Европској унији, а трансформација концепта депривираниости и друштвене инклузије су у овом случају изостали (Трифуљеско, 2012). Резултат се може уочити у бројним недоследностима и неправилностима у процесу инклузије, подршке запошљавању, образовању и активизму.

- Битно је нагласити претпоставку да је рад у западној културној димензији редукван на економску категорију запослености, као један од пресудних

критеријума персоналне реализације и егзистенције. Према становишту британског социолога Оливера (према Трифуљеско, 2012) капитализам у 19. веку је људе са физичким и менталним тешкоћама идентификовао као проблематичне будући да нису компетитивни радници и тиме се искључују из главних токова друштвене активности. Тако да индустријско друштво и масовна производња заправо опстају захваљујући миту о физичкој савршености, самосталности и економској конкурентности, те је и претпоставка о независности као норми рефлексивна тих предрасуда.

Претходно наведени фактори даље откривају и одређене раскораци у поимању људских права и неолибераног схватања рада, што се нарочито одражава на питања вулнерабилних категорија. Сам дискурс људских права, доприноси равноправности и друштвеном укључивању, утицао је позитивно на осветљавање перспективе угрожених и њихову партиципацију, међутим на другој страни се налази питање на који начин неолиберализам препознаје вулнерабилност. Људска права у пракси капитализма могу представити и изложеност несигурности на тржишту рада, оних које је капитализам 19. века већ препознао као недовољно компетитивне и едуковане. Уколико се рад одреди искључиво као економска нужност, уочава се њихов проблематичан положај на тржишту рада, на другој страни редуковање рада на категорију рехабилитације води даљој стигматизацији угрожених и њиховом посматрању као објекта друштвене помоћи.

Као последица наведених чинилаца дешава се да у решавању проблема незапослености већу улогу имају пасивне од активних мера запошљавања, а посебно су у политици запошљавања рањивих група, доминантно коришћене мере тзв. заштићеног тржишта рада као што је формирање посебних предузећа у којима су запошљавани инвалиди, и прописиване квоте, односно проценти инвалида на укупан број запослених, које сваки послодавац треба да запосли, што је тренутни израз званичне политике запошљавања особа са инвалидитетом у Србији.

Социјално предузетништво у инклузији особа са инвалидитетом – између права на рад и рада као „терапије“

Циљ представљања примера радног ангажовања особа са инвалидитетом је анализа могућности и граница социјалног предузетништва за унапређење положаја осетљивих друштвених категорија у форми у којој је оно примењено у српском друштву.

За разумевање улоге социјалног предузетништва у друштвеном укључивању осетљивих категорија потребно је тумачити „значање“ рада у социјалном предузећу за његове запослене и друштвену вредност која се ствара на овај начин. Постоје категорије запослених за које је социјално предузеће адекватно и равноправно запошљавању, али и примери радника који не успевају да постигну професионални интегритет у овој сфери запослења.

Пример за ову анализу може представљати проблематика запошљавања особа са инвалидитетом у Србији.

На евиденцији незапослених у Србији постоји велики број лица са здравственим проблемима, које је најчешће тешко категорисати. У оквиру ових група постоји и значајан број особа са психофизичким сметњама и хроничним болестима. Међу њима је велики број особа са физичким хендикепом, али често са вишим нивоима образовања и стручно оспособљених, који трагају за запослењем, али им се често нуде послови који су испод њиховог квалификационог нивоа. Ово често за последицу има њихово пасивно коришћење социјалних давања, јер су особе са инвалидитетом искључене из посредовања и без нових мера активне политике запошљавања њихова запосленост се тешко постиже.

Иако у Србији постоји од 2009. године Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, њихово запошљавање је ипак у директној вези са ставовима друштвене средине о инвалидности и мења се тако како се мењају ставови о могућностима и способностима ових особа.

Наиме, осамдесетих година 20. века, развоју социјалног модела инвалидности доприноси Међународни покрет особа са инвалидитетом, а према овом приступу инвалидност није проблем појединца, нити може уопште бити посматрана као проблем, већ су задатак и одговорност друштва да обезбеди свим члановима заједнице услове и услуге за равноправан живот. Пре овог модела доминирао је медицински модел схватања инвалидности који пажњу фокусира на појединца, коме је потребна помоћ и старање, а који је без могућности за самосталан живот и одлучивање, где је доминантна улога стручњака, а институције у којима су смештени најчешће су затвореног типа (Shakespeare, T. & Watson, N., 2001).

Социјални модел утицао је на поимање инвалидности као питања људских права и политичког питања. УН су 2001. године почеле рад на нацрту Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

Управо због своје комплексности и разнолике природе, инвалидност захтева и даље захтевне и конструктивне промене у окружењу као предуслов за пуно уважавање људских права и стварање једнаких шанси за све, укључујући потпуно приступачну заједницу и одговарајуће службе за подршку (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2001).

У поређењу са другим члановима друштва који се суочавају са дискриминацијом, као што су жене или етничке мањине, особе са инвалидитетом се суочавају са вишеструким баријерама ка пуном учешћу, почев од ускраћеног приступа образовању и запошљавању до непостојања служби за подршку неопходних за обављање свакодневних активности.

Питање запошљавања особа са инвалидитетом у Србији је формулисано у форми „професионалне рехабилитације“ што није у складу са суштином рада и професионалног интегритета особа са инвалидитетом. У складу са наведеним, радна рехабилитација и социјално предузетништво су постали окосница запошљавања свих особа са инвалидитетом у Србији, без обзира на склоности, умеће, стручну спрему, знања и вештине.

Имајући наведено у виду, за разумевање значаја одредница овог закона за негативна искуства у пракси је битна анализа наведене правне регулативе. У Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом наглашено је начело укључености особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота, али „у складу са професионалним способностима“. Процена професионалне способности представља норму којом се одређује да ли особа може бити запослена. Особе чији је радни учинак мањи од трећине радне норме у организацији не могу бити запослени ни под општим ни под посебним условима. За њих се предвиђа ангажовање у радним центрима, као терапијска активност, те се на такав начин инвалидност поново премешта из социјалног у биомедицински дискурс, односно релегитимише се стари смисао инвалидности – болест који поборници социјалног модела инвалидности деценијама покушавају да аболирају (Трифуљеско, 2012).

С обзиром на отклон од социјалног модела инвалидности у правној регулативи и институционалним документима, ситуација са запошљавањем особа са инвалидитетом у пракси удаљава нас још више од социјалног модела.

Чести су примери запошљавања особа са физичким инвалидитетом на пословима за које су ове особе неретко преквалификоване, нпр. запошљавање на пословима диспечера, иако особа поседује универзитетско образовање. Мотив за овај вид запошљавања је често попуњавање норме обавезе запошљавања особа са инвалидитетом, а на другој страни и недостатак воље за прилагођавање радног места условима проступачности, те се мање мобилан посао као што је рад на централи намеће као једноставније решење.

Запошљавање особе са инвалидитетом под оваквим околностима и са циљем испуњавања норме не може бити сматрано социјалним предузетништвом, јер оно не подразумева само просто радно ангажовање, већ и све елементе које смо у теоријским одредницама навели као друштвену вредност.

Упознавање са праксом социјалног предузетништва у Србији нас суочава са великим бројем примера социјалних предузећа која су организована око неке производне или услужне делатности и која запошљавају особе из друштвено осетљивих категорија, односно теже запошљивих. У условима веома високе стопе незапослености међу теже запошљивим категоријама се могу наћи и млади без радног искуства, особе старије од 50 година, жене жртве насиља, незапослени на селу, бивши зависници (<http://www.sens.rs/>).

С обзиром на присуство готово свих старосних и социјалних категорија у овим формама запошљавања, наведене организације се условно могу сматрати социјалним предузећима. Поред околности економске кризе и социјалне угрожености великог дела становништва и значаја њихов запошљивости, потребно је прецизније издвојити предузећа са елементима који одговарају одликама социјалних предузећа у смислу социјалног укључивања, унапређења друштвеног положаја и стварања друштвене вредности.

Позиција на тржишту рада је у директној вези са економском ситуацијом и у блиској вези са социјалном укљученошћу али није њен суштински израз. Укљученост у свет рада још увек није друштвена укљученост, односно

равноправно учешће у друштвеном животу, а социјално предузеће би требало да посредством економске иницијативе и кооперације допринеси укључивању у друштвени живот оних којима друштво то није довољно омогућило.

Иницијативе попут примера предузећа „Наша кућа“ (<http://www.sens.rs/>) представљају форме које не поседују све функције и структуру социјалних предузећа, али садрже иницијативе и елементе који у анализи могу илустровати значај стварања друштвене вредности и допринос инклузији. Ово предузеће је основано у форми удружења грађана које окупља особе са сметњама у развоју и њихове породице, те је започело производњу папирне галантерије и после извесног времена потписало уговор са Унијом пекара Србије која откупљује њихове производе. У производњи су ангазоване особе са сметњама у развоју, а остваривање прихода и учење располагању новцем подстиче њихову социјализацију и осамостаљивање. Иако се овај облик може сматрати „терапијским“ у смислу рехабилитације, даљи подаци о активности овог предузећа нам могу указати на постојање више функција социјалног предузећа.

Чињеница да предузеће окупља особе са сметњама у развоју и постиже одређени степен видљивости у друштву и успех у раду, повезујући се са Унијом пекара Србије, показује способност одрживости иницијативе а на тај начин и могућност за осамостаљивање особа са сметњама у развоју што јесте један од главних циљева њиховог активизма.

На другој страни, ово предузеће проширује своје активности оснивајући услугу кетеринга по приступачним ценама за старе и слабије покретне особе. Ово је важан сегмент социјалног предузећа, проширивање активности и услуга на друге социјално осетљиве категорије, чиме се јача сектор заштите и подршке угроженима.

Сличан пример бележи и социјално предузеће у оквиру Царитаса Београд, који оснива перионицу веша у којој запошљава жене из социјално угрожених категорија, али и обезбеђује услуге по симболичним ценама за старе и угрожене.

Искуства других друштава пружају нешто другачију слику развоја социјалног предузетништва. Уочава се да социјална предузећа настају у условима слабости капиталистичког система, када долази до криза у већим компанијама и умножавања социјалних проблема попут сиромаштва, бескућништва, болести, патолошких појава попут наркоманије и алкохолизма. Управо у Италији у таквим условима је велики значај имала активност добровољних удружења која су утицала на смањење проблема сиромаштва незапослености, друштвене патологије. У Италији правна форма социјалног предузећа обухвата сва она приватна предузећа, укључујући задруге, чија је главна преузетничка економска активност стабилна и има за циљ производњу и размену добара и услуга корисних за социјалну добробит и од општег интереса (Progetto Sviluppo, 2006:21). Последњих година, у Италији, након брзог развоја, дошле су до изражаја слабости и ограничења социјалних кооператива, које више постале зависне од јавних предузећа и изложене притиску тржишта, што такође указује на тешкоће опстанка у условима тржишне привреде.

С обзиром на специфичности трећег сектора у земљама постсоцијализма, Бугарска представља један од примера држава које последњих година граде систем повољан за развој алтернативне економије и социјалног предузетништва.

Ову област деловања обављају правна лица са економском делатношћу ради остваривања социјалне мисије у односу на угрожене категорије становништва. Она делују кроз два облика удруживања- непрофитне организације и трговачка друштва, а главне области деловања су пружање социјалних и здравствених услуга, услуга обуке и образовања, посредовање у запошљавању, производња и трговина.

Од 2006.у Бугарској делује и Асоцијација социјалних предузећа, која окупља 26 организација са непривредним циљем, које делују у области социјалних услуга. Асоцијација је усвојила и Етички кодекс социјалних предузећа у Бугарској којим се предвиђа да ова предузећа делују у друштвеном интересу, у циљу обезбеђивања социјалне и економске користи, да представљају јединство социјалних добара и предзетничког пословања (Колин, 2008:41).

У Словенији се социјално предизетништво остварује највише кроз предузећа за запошљавање особа са инвалидитетом у радним центрима и заштитним радионицама, што је омогућено Законом о предузећима за запошљавање инвалида и Програмом оспособљавања и заштите инвалида у Републици Словенији.

Закључак

Схватање о кључној улози бизниса и максимизације профита у економском развоју, добило је другачије оквире који у овај приступ укључују и друге елементе значаја попут социјалног капитала, корпоративне одговорности, хуманизације рада.

Имајући у виду користи и предности социјалног предузетништва, које су наведене у овом раду, и даље постоји дилема да ли је социјално предузетништво могуће у условима неолибералне тржишне привреде и да ли га треба развијати у Србији у постојећем облику. Ово нарочито имајући у виду специфичност циљева и принципа на којима она почива.

Наиме, социјално предузетништво почива на друштвеним вредностима као што су: поверење, солидарност, пожртвованост, правичност, искреност, отвореност, одговорност, демократичност, а опосредовано је на другој страни поставкама капиталистичког друштва у коме се развија.

Такође, успех социјалног предузетништва је у директној вези са препознавањем значаја људских права у друштву, као и доминантних политика везаних за маргиналне категорије. Уколико не постоје одговарајуће подстицајне политике за афирмацију и укљученост угрожених, јављају се тешкоће у препознавању значаја социјалног предузетништва и тешко се превладавају предрасуде и стигматизација у широј заједници.

Досадашње искуство у овом процесу показује да обнављање социјалне економије иде брже у оним земљама које су пре увођења социјализма имале дужу традицију филантропије. Међутим смисао социјалног предузетништва треба да превазилази филантропске оквире, оно служи сврси јачања, осамостаљивања и равнправности угрожених а не филантропском односу помоћи, што је на другој страни веома тешко у условима слободног тржишта и неолибералне економије. Намеће се питање да ли су људска права искоришћена у условима неолибералне економије као механизам за укључивање свих на тржиште рада и избегавање трошкова социјалних давања. Идеја кометитивности на тржити се може негативно одразити на појединце који у суштини имају смањене шансе на тржити рада. У таквим условима се социјално предузетништво може схватити као одређени оквир заштите угрожених, али и укључивања оних који су у неједнаком положају на тржишту као последица неинформисаности и предрасуда. Исто тако, осетљиве категорије на овај начин и даље остају у посебном кругу запослених што не представља целовит вид укључивања у друштво и свет рада.

Литература:

1. Babović, M. (2010): *Socijalna isključenost u ruralnim oblastima Srbije*, UNDP Srbija
2. Borzaga, Carlo; Galera, Giulia (2012): *The Concept and Practice of Social Enterprise. Lessons from the Italian Experience*, *International Review for Social Research*, Volume 2, Issue 2
3. Cvejić, Slobodan-Babović, Marija-Vuković, Olivera (2009): *Mapiranje socijalnih preduzeća u Srbiji*, Program Ujedinjenih nacija za razvoj, Beograd
4. Draker, P. (1991): *Inovacije i preduzetništvo*, Privredni pregled, Beograd
5. Kolin, Marija (2005): *Neprofitne organizacije - novi socijalni partneri*, Argument, Beograd
6. Kolin Parun, Marija (2008): *Socijalna preduzeća i uloga alternativne ekonomije u procesima evropskih integracija*, Evropski pokret-Srbija, Beograd
7. Matković G., Mijatović B., Petrović M. (2010): *Uticaj krize na tržište radne snage i životni standard u Srbiji*, Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Centar za liberalno demokratske studije, Beograd
8. Milošević, Božo (2004): *Umeće rada*, Prometej, Novi Sad
9. Ružičić Novković, M. (2014): *Predstavljanje osoba sa invaliditetom u medijskom diskursu Srbije*, Centar Živeti uspravno, Novi Sad
10. Shakespeare, T. & Watson, N. (2001) *The social model of disability: an outdated ideology?*, *Research in Social Science and Disability* volume 2, pp 9-28
11. Šljukić, S., Šljukić, M. (2015): *Zadrugarstvo kao oblik socijalnog preduzetništva: mogućnosti i ograničenja*, u Kuburić Z., Zotović M., Škorić M., Kišjuhas A. – *Istraživanja u oblasti socijalnog rada, socijalne zaštite i socijalne politike*, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad
12. Šporer, Ž. (2004): *Koncept društvene isključenosti*, *Društvena istraživanja* 13(1-2): 171-193
13. *Treći sektor i socijalno preduzeće: mogućnosti razvoja? - doprinos italijanskog iskustva* (2006): *Progetto Sviluppo CGIL*, Ministarstvo rada i socijalne politike Republike Srbije
14. Trifunjesko, S. (2012): *Politička tehnologija „onsepobljivosti“*, *Antropologija* 12, sv.3.

Документи:

1. Закон o socijalnom preduzetništvu i zapošljavanju u socijalnim preduzećima, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/1688-13Lat.pdf, pristup 10.08.2015.
2. Закон o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, Službeni glasnik Republike Srbije, br.36/2009
3. Закон o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Službeni glasnik Republike Srbije, br.33/2006
4. Primena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u organima uprave AP Vojvodine i organima uprave jedinica lokalne samouprave na teritoriji AP Vojvodine, Ombudsman AP Vojvodine, 2011, dostupno na http://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/392/Izvestaj-OSI%20zaposljavanje_ml.pdf
5. <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
6. www.smartkolektiv.org, pristup 28.09.2015.
7. <http://www.grameen-info.org/>, pristup 28.09.2015.
8. <http://www.uips.rs/>, pristup 28.03.2016.
9. <http://www.sens.rs/>, pristup 28.09.2015.
10. <http://www.fairtrade.net/>, pristup 8.08.2015.

PARTICULARITIES OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN SERBIA - BETWEEN SOCIAL INCLUSION AND "PROFESSIONAL REHABILITATION"

Summary: This paper is analyzing the discourse formation and implementation of social entrepreneurship and its different influences in Serbian society. Their result is expressed in forms of alternative employment, inclusion and activism. Social entrepreneurship in Serbia is manifested in the encounter of different social tendencies that affect the uneven development. Main areas of this kind of entrepreneurship are social protection and civil activism regarding the care of vulnerable social groups. Accent was placed on the researching a example in the field of social entrepreneurship of persons with disabilities. They are one of the categories which are the target groups of contemporary measures of employment policy and social policy.

Key words: social entrepreneurship, employment, persons with disabilities